

Ամայա ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՄԵՂՔԻ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ ԵՎ ՖՐՈՅԴԻՍՏԱԿԱՆ
«ՎԱՐԺԱՆՔՆԵՐԸ» ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՆԱԲՈԿՈՎԻ «ԼՈՒԻՏԱ»
ՎԵՊՈՒՄ**

*«Հասկանում եք, սիրում էի: Դա սեր էր առաջին հայացքից,
վերջին հայացքից, հավիտյանս հավիտենից»
Վլադիմիր Նաբոկով*

Սույն հոդվածի օգնությամբ փորձ է արվում բացահայտել Վլադիմիր Նաբոկովի «Լուիտա» կամ «Սպիտակամորթ ամուրու խոստովանանքը» աղմկահարույց վեպը: Հոդվածում քննարկվում է մեղքի թեման, կեղծ բարեպաշտությունը, ֆրոյդիստական վարժանքները: Աշխատանքը փորձ է սրեղծագործությունը վերլուծելու ոչ միայն գրականագիտության, այլև հոգեբանության տեսանկյունից: Հոդվածում բացահայտվում են վեպում առաջին հայացքից չերևացող մի շարք հոգեբանական իրողություններ:

Բանալի բառեր. մեղք, ֆրոյդիստական վարժանք, բարեպաշտություն, բարոյականություն, սեր, բռնություն, նիմֆեթ, պեդոֆիլիա

Վեպի նախաբանը գրված է փիլիսոփայության դոկտոր Ջոն Ռեյի կողմից, ում անունը Ալֆրեդ Ափելը կապում է անգլիացի բնագետ և աստվածաբան Ջոն Ռեյի հետ: Վերջինս հայտնի է ոչ միայն բուսաբանությանն ու կենդանաբանությանը նվիրված կարևոր աշխատություններով, այլև «Աստծո իմաստությունը, որ դրսևորվել է արարչագործության մեջ» տրակտատով, որտեղ բնական աստվածաբանության ոգով հաստատել է, թե «բնության բոլոր երևույթները փոխկապակցված են, և այդ միասնական համակարգում էլ, ինչպես գրքում, երևան է գալիս Արարչի հղացումը» /Նաբոկով, 2017: 496/:

Ռեյը վեպի գլխավոր հերոս Համբերթին նկարագրում է որպես նողկալի, անարգ, մոլեգնության ու խաղացկոտության խառնուրդ, ինչը գուցեև վկայում է խորին տառապանքի մասին, բայց գրավչություն չեն տալիս: Հուսակտուր ազնվությունը, որով տրոփում է նրա խոստովանանքը, չի թոթափում դիվային խորամանկության մեղքը: Նա աննորմալ է: Նա ջենթլմեն չէ: Բայց ինչ մոգականորեն է նրա երգեցիկ ջութակը քնքշանք, կարեկցանք արթնացնում Լուիտայի հանդեպ և ստիպում հափշտակվել գրքով, որքան էլ խորշենք Նաբոկովից:

Որպես կլինիկական դեպքի նկարագրություն՝ «Լուիտան» դասական գիրք է հոգեբանության ոլորտում: Որպես արվեստի դորձ՝ դուրս է գալիս

ապաշխարական խոստովանության սահմաններից, բայց ավելի քան գիտական նշանակությունն ու գրական արժեքը, մեզ համար կարևոր է բարոյական ազդեցությունը, որ գիրքը գործում է ընթերցողի վրա, քանի որ անհատական դեպքի այս տանջալից վերլուծությունն ընդհանուր դաս է պարունակում: «Աչքաթող եղած աղջնակ, եսապաշտ մայր, տարփահեղձ մոլագար. սրանք իր տեսակի մեջ եզակի պատմության գունեղ կերպարներ չեն միայն, այլ նախագգուշացնում են վտանգավոր շեղումների մասին, մատնացույց անում հնարավոր չարիքներ» /Նաբոկով, 2017: 8-9/:

Լուլիտայի նախատիպը մի աղջնակ է՝ Աննաբելը, որը խառնածին ծագում ունի. նա կիսով չափ անգլուհի է, կիսով չափ հոլանդուհի: Ըստ Համբերթի տեսողական հիշողության երկու տեսակ կա. մեկի դեպքում բաց աչքերով հմտորեն վերակենդանացնում ես նկարագիրը ուղեղիդ լաբորատորիայում, իսկ մյուսի դեպքում աչքերդ փակում ես և կոպերիդ մութ նկուղներում իսկույն ոգեկոչում սիրելի դեմքի ստույգ, լիովին ճշգրիտ նմանօրինակը /Նաբոկով, 2017: 17/:

Համբերթի մայրը մահանում է յուրօրինակ պատահարից, երբ նա ընդամենը երեք տարեկան էր: Նրա դաստիարակչուհին մորաքույր Սիրիլն էր, ով սիրահարված էր Համբերթի հորը: Համբերթը երջանիկ, առողջ երեխա է մեծանում՝ պատկերազարդ գրքերի, մաքուր ավազի, նարնջենիների, բարեկամասեր շների, ծովային հեռապատկերների ու ժպտուն դեմքերի պայծառ աշխարհում: Հայրը տարբեր սիրուհիներ ուներ, որոնք շատ էին զբաղվում նրանով: Համբերթը լավ էր սովորում դպրոցում, հիանալի հարաբերություններ ուներ դասընկերների և ուսուցիչների հետ: Մինչև տասներեք տարեկան՝ նախքան Աննաբելին հանդիպելը, սեռական բնույթի երկու միջադեպ էր միայն տեղի ունեցել նրա հետ. մեկը հանդիսավոր, բարեվայելույզ ու զուտ տեսական գրույցն էր դպրոցի վարդանոցում պատանեկան տարիքի ինչ-ինչ անակնկալների մասին մի ամերիկացի տղայի՝ այն ժամանակ անվանի կինոդերասանուհու որդու հետ, որին մայրը հազվադեպ էր տեսնում, իսկ մյուսը օրգանիզմի բավական հետաքրքիր արձագանքն էր անսահմանորեն նուրբ ստվերագծերով սադափե-փայլատ լուսանկարներին Պիշոնի «Մարդու գեղեցկությունը» շքեղ ալբոմում, որը թոցրել էր հյուրանոցի գրադարանից: Հետագայում արդեն Համբերթի հայրը հաղորդում է նրան այն բոլոր տեղեկությունները սեքսի մասին, որոնք պիտանի է համարում:

Համբերթն, իրականում, Լուլիտային սիրահարվել էր նրան ճանաչելուց առաջ, երբ դեռ Աննաբելին էր սիրում: Նա Աննաբելին վերակենդանացնում է Լուլիտայի մեջ, փորձում Լուլիտայի շնորհիվ իրականացնել Աննաբելի հետ չիրագործած ցանկությունները: Այն ժամանակ, երբ Աննաբելը երագում էր գթության քույր դառնալ, իսկ Համբերթը՝ նշանավոր լրտես, հանկարծ պարզվում է, որ նրանք սիրահարված են իրար խելագարի պես, անճարակորեն, անամոթաբար, տանջագին, որովհետև միմյանց սիրելու այդ մոլի ձգտումը չէր կարող հագենալ, նրանք չէին կարող

միաձուլվել և իրար դիպչելու միակ հնարավորությունը լողափին՝ ավազի վրա փռված դեպի իրար սողալն էր: Աննաբելը կարճ ժամանակ անց մահանում է տիֆից ու հենց այդ հեռավոր ամառվանից Համբերթի կյանքում սկիզբ է առնում կյանքով մեկ ձգվող մի ճաք: Եթե փորձենք վերլուծել Համբերթի տենչերն ու մղումները, երկու հնարավոր տարբերակի վրա կանգ կառնենք: Քանի որ Լուիտան սկիզբ է առել Աննաբելից, ուրեմն կա՛մ Համբերթի տարփանքները նրա հանդեպ բնածին յուրահատկության առաջին նշաններն էին լոկ, կա՛մ տարիների ընթացքում ձևավորված հիվանդություն: Ինչպես էլ փորձենք մեկնաբանել, Համբերթի սեռական վարքում նկատվում է շեղում (անոմալիա), որին Ֆրոյդն իր սեփական բացատրությունը կտար: Աննաբելի մահվան պատճառած ցնցումը հետագայում այլ սիրո խոչընդոտ է դառնում Համբերթի համար: Խընդիրը միայն մարմնականը չէ, այլ հոգևորը: Աննաբելի մահից հետո դեռ երկար ժամանակ նա զգում էր, թե ինչպես էին Աննաբելի մտքերը հոսում իր մտքերի միջով: Եթե զուգահեռներ անցկացնենք Համբերթի կյանքի երկու մեծ սերերի միջև, կտեսնենք, որ տարբերությունն այն է, որ Լուիտան այդպես էլ երբեք չի սիրում նրան, մինչդեռ Աննաբելը իրոք սիրել է: Դժվար է ասել թե Համբերթն իրականում ու՛մ է ավելի շատ սիրել: Աննաբելին թե՛ Լուիտային, բայց մի բան միանշանակ է, որ 24 տարի անց Համբերթը կարողանում է թոթափել Աննաբելի կախարդանքը՝ հարություն տալով նրան ի դեմս Լուիտայի: Ցույց տալու համար այն մեծ ու կախարդական սերը, որը Համբերթը զգաց Լուիտայի հանդեպ նրան տեսնելու հենց առաջին վայրկյանից բավարար կլինի ներկայացնել այս տեսարանը. «Առանց որևէ նախազգուշացման, մի լուրթ ծովալիք դիզացավ սրտիս տակ, և խսիրի արևշաղ բոլորակից կիսամերկ, չոքած, ծնրադիր շուռ գալով՝ Ռիվիերայի իմ սերն աչքերը հառեց ինձ մուգ ակնոցի վերևից: Նույն երեխան էր՝ նույն նրբիկ, մեղրագույն ուսերը, նույն մետաքսանման, ճկուն, հոլանի մեջքը, նույն խարտիշահեր գլուխը: Իրանին կապած սպիտակ պուտավոր սև գլխաշորը գորիլայի իմ ծերացած աչքերից, բայց ոչ ջահել հիշողության հայացքից թաքցնում էր մատաղահաս կուրծքը, որ փաղաքշել էի մի անմահ օր: Եվ ասես փոքրիկ արքայադստեր հեքիաթային դայակ՝ ես ճանաչեցի նրա ազդրի մուգ շագանակագույն խալը: Երկյուղածությամբ ու զմայլանքով ես նորից տեսա նրա սքանչելի ներս ընկած փորիկը, որտեղ հպանցիկորեն կանգ էին առել իմ հարավադետ շուրթերը, և պատանեկան կոնքերը, որոնց վրա վարտիքի գոտու թողած ատամնաձև հետքն էի համբուրել այն խելահեղ, անմահ օրը վարդագույն ապառաժների հետևում: Դրանից հետո իմ ապրած քսանհինգ տարին սեղմվեց, նեղացավ, տրոփուն սայրի փոխվեց ու անհետ կորավ: Անչափ դժվար է համարժեք ուժով արտահայտել կրքոտ ճանաչման այդ պողոթնումը, դողը, ցնցումը: Այն արևափայլ պահին, երբ հայացքս սահեց մռայլ սև ակնոցի վերևից աչքերը ճպճպացնող ծնկաչոք աղջնակի վրայով (որ պիտի բուժեր բոլոր ցավերս), մինչ կանցնեի նրա

կողքից հասունության ծայտանքի տակ (որպես հաղթ, վայելչակազմ, առնագեղ տղամարդ, կինոաշխարհի հերոս), հոգուս դատարկությունը հասցրեց ներծծել նրա պայծառ սքանչանքի յուրաքանչյուր մանրամասնություն և համեմատել մեռած հարսնացուիս բնորոշ գծերի հետ: Շատ չանցած՝ այս nouvelle-ը (նորահայտ աստղը), այս Լոլիտան, իմ Լոլիտան, իհարկե, պիտի ամբողջովին ստվերեր իր նախօրինակին: Ես ուղղակի ուզում եմ ընդգծել, որ նրա հայտնագործումը իմ տանջալից անցյալի «ծովեզրյա իշխանության» ճակատագրական արդյունքն էր: Այս երկու դեպքի միջև կատարված ամեն ինչ կույր խարխափանքի ու մոլորությունների և ուրախության կեղծ նախադրյալների շարան էր պարզապես: Այս երկու արարածի միջև գոյություն ունեցող ընդհանուր ամեն ինչ նրանց մեկն էր դարձնում ինձ համար» /Նաբոկով, 2017: 61-63/: Հատվածից պարզ է դառնում, որ հերոսը նույնացնում է իր երկու սերերին: Նա Լոլիտային սկզբում ճանաչում է որպես իր կորած Աննաբել, իսկ հետո արդեն Լոլիտան ստվերում է Աննաբելին իր կենդանությամբ:

Ինչպես նկարագրում է Նաբոկովը Համբերթի հարաբերությունները մյուս կանանց հետ գործնական էին ու հեզնոտ: Ուսանողական տարիներին նա բավարարվում էր ծախու կանանցով: Հետաքրքիր է, որ սկզբում Համբերթը հոգեբույժ էր ուզում դառնալ, սակայն նետվում է անգլիական գրականության գիրկը, ինչպես բազմաթիվ ամուլ պոետներ՝ վերածվելով թվիդե լավորակ պիջակ հագած ծխամորճավոր դասախոսի: Փարիզն իսկը Համբերթի համար էր. նա խորհրդային ֆիլմեր էր քննարկում ամերիկացի տարագիրների հետ, Deux Magots սրճարանում նստում միասեռականների կողքին, նմանակումներ հորինում՝ ծաղրանմանակելով, օրինակ, Էլիոթին, հոդվածներ էր գրում, անգլերեն դասավանդում ու երբեմն այցելում որբանոցներ ու ուղղիչ դպրոցներ, որտեղ կարելի էր մի կուշտ նայել գունատ պարմանուկներին այն լիակատար անպատժելիությամբ, որը երազներում է ընծայվում: Այս տարօրինակությունները Համբերթը բացատրում է այսպես. «Իննից տասնչորսն ընկած տարիքային սահմանների մեջ հանդիպում են աղջիկներ, որոնք իրենցից մեծ որոշ դյուրված ճամփորդների առաջ բացում են սեփական բուն էությունը՝ ոչ թե մարդկային, այլ նիմֆական (այսինքն դիվային) էությունը, և այս ընտրյալ էակներին ես առաջարկում եմ անվանել նիմֆետ» /Նաբոկով, 2017: 25/: Համբերթը մանրակրկիտ բացատրում է նաև, որ բոլոր աղջիկները չէ, որ նիմֆետ են և որ բարետեսությունն էլ չափանիշ չէ: Պիտի արվեստագետ լինել ու խենթ տարբերելու համար մահարկու դիվուկին շարքային երեխաների մեջ. նա կանգնած է անճանաչ և ինքն էլ անգիտակ իր գերբնական ուժին:

Պետք է նշել, որ Աննաբելը նիմֆետ չէր Համբերթի համար. նա համահավասար էր նրան, բայց տարիներ անց (29 տարի) Համբերթը նրա մեջ տեսնում էր իր կյանքի բախտորոշիչ էլֆին: «Մենք սիրում էինք իրար

վաղաժամ սիրով, որը դրոշմված էր հասուն մարդկանց կյանքն այդքան հաճախ խորտակող մոլեգնությամբ» /Նաբոկով, 2017: 27/:

Համբերթի տղամարդկային կերպը դուալիստական է: Հասարակության համար նա սովորական տղամարդ է: Արտաքուստ բնականոն կապեր ունի «դոմանման» կամ «տանձանման» ստինքներով երկրային կանանց հետ, իսկ ներքուստ տոչորվում է տոփանքի դժոխային հնոցում՝ ամեն մի հանդիպող նիմֆետին ծարավ, որին երբեք չի համարձակվում մոտենալ՝ օրինապահ վախկոտ լինելով: Համբերթի բնորոշմամբ «Մարդկային ցեղի էգերը, որոնց թույլատրվում է տիրել, լոկ մեղմացուցիչ կիսամիջոցներ են» /Նաբոկով, 2017: 28/:

Գրականության մասնագետ լինելով՝ Համբերթը շատ հաճախ փորձում է իր տարօրինակությունները բացատրել, մեղմել գրականության մեջ հանդիպող օրինակներով: Վերգիլիոսը (անգլիացի մի հին պոետի խոսքերով) նիմֆետի էր երգում միալար, Դանթեն խելախեղորեն Բեատրիչին էր սիրահարված, երբ նա ինը տարեկան էր, Պետրարկան սիրահարվեց Լաուրային, երբ նա 12-ամյա նիմֆետ էր, Ռոմեոն ամուսնացավ Ջուլիետի հետ, երբ նա դեռ 13 տարեկան էր: Կարևոր է նաև հասկանալ, որ մեր հերոսը խելագար չէ: Նա խստաբարո է ու քաղաքակիրթ, ջանում է լավը լինել, ծայրահեղ զգուշավորությամբ է վերաբերվում սովորական երեխաներին, նրանց մաքրությունն ու խոցելիությունը ոչ մի դեպքում չի ոտնահարում: Իր սիրտը միայն այն ժամանակ է տրոփում, երբ մանուկների միամիտ ամբոխի մեջ նշմարում է դև երեխայի՝ «enfant charmant et fourbe»: Կարճ ասած Համբերթը լիովին ընդունակ է հարաբերություններ ունենալու Եվայի հետ, բայց Լիլիթն է նրա բաղձանքը: Պետք է նշել նաև, որ Համբերթը արտակարգ բարետես տղամարդ է՝ զուսպ շարժունակ, պարթև, փափուկ թուփ մազերով ու գայթակղիչ կեցվածքով: Բացառիկ առնականությունը թույլ է տալիս գրավել ցանկացած կնոջ, բայց երբեմն, կարիքի դեպքում նա ոչ թե օգտվում է իր հմայքից, այլ վճարովի ծառայություններից: Որոշ ժամանակ անց նա որոշում է ամուսնանալ: Նրա ընտրությունը կանգ է առնում իր լեռ բժշկի դստեր վրա, որը մոտ է երեսունին, վաղուց զրկվել է կուսությունից, բայց փափկամազ ու կայտառ է թվում, հագնվում է ինչպես աղջնակ, շոայլորեն ցուցադրում հարթ ոտքերը: Նրանք ամուսնանում են: Համբերթը Վալերիային տանում է իր վարձած նոր բնակարան և փոքր-ինչ զարմացնելով՝ շոյանքներին անցնելուց առաջ ստիպում նրան աղջնակի հասարակ գիշերաշապիկ հագնել, որը Համբերթը թոցրել էր որբանոցի հանդերձապահարանից: Ամուսնական գիշերը Համբերթին բավական զվարճանք է պատճառում, բայց իրականությունը շուտով իրենն անում է ու Վալերիան աղջնակից վերածվում է մարմնեղ, պարարտ, կարճատ, փարթամակուրծք ու անուղեղ կնոջ: Նրանք ապրում են միասին 1935-ից մինչև 1939 թվականը և այս ընթացքում Համբերթը հազվադեպ է դիմում կնոջ անհամ մարմնին՝ միայն ծայրահեղ կարիքի ու հուսահատության պահերին: Այստեղից պարզ է դառ-

նում, որ նույնիսկ ամուսնությունն ի զորու չէ Համբերթին շեղելու իր ճանապարհից: Հետաքրքրականն այն է, որ Վալերիան Համբերթին նույնիսկ դավաճանում է՝ մեկնաբանելով, որ նրա հետ դժբախտ է և անհապաղ ամուսնալուծություն է ուզում: Վալերիան հեռանում է Համբերթի կյանքից մի վարորդի հետ, ու Համբերթը չգիտի՝ ինչպե՞ս լուծել վրեժն ու ու՞մ սպանել առաջինը: Սակայն վրեժն իրագործվում է իր ժամանակին: Վալերիան 1945 թվականին մահանում է ծննդաբերությունից: Ամուսնալուծությունից հետո Համբերթը տեղափոխվում է Ամերիկա, նոր կյանք սկսում, սակայն մի քանի անգամ ստիպված է լինում մաքառել մտացնորության դեմ: Հետաքրքրական է, որ մեր հերոսը Ֆրոյդի պես սիրում է հոգեվերլուծությունն ու այնքան է հմտանում հոգեբանության մեջ, որ հաճույք է ստանում հոգեբույժների գլխին խաղեր խաղալուց: Հոգեբուժարանում կիրառում է նրանց բոլոր մասնագիտական հնարքները, դասական ոճի երազներ է հորինում ու թույլ չի տալիս անգամ հեռավոր կռահում անել իր իրական հիվանդության մասին: Հոգեբուժարանից դուրս գրվելուց հետո Համբերթը պարզում է, որ իրեն «պոտենցիալ արվամուլ» ու բացարձակ «անկարող» են համարել բժիշկներն ու նա կարողացել է կատարելության հասցնել իր ֆրոյդիստական վարժանքները: Համբերթը նույնիսկ մի ամբողջ ամիս ավել մնում է հոգեբուժարանում, որպեսզի զգա մեծանուն պրոֆեսորի հետ չափվելու հաճույքը: պրոֆեսորը հայտնի է իր այն հմտությամբ, որ հիվանդին հավատացնում է, թե նա վկա է եղել իր սեփական սաղմնավորմանը: Համբերթին գրավում են հոգեբուժական մեթոդներն ու նա փորձ է անում գնահատականներ տալ սեփական արարքներին:

«Լոլիտան» բոլոր ժամանակների ամենաաղմկահարույց գրքերից մեկն է և համարյա միշտ հրատարկվել է «Արգելված գրքեր» մատենաշարերով: Դժվար է ասել՝ ո՞րն է վեպի հաջողության գրավականը. գեղարվեստական արժանիքը, թե՞ վեպի շուրջ հյուսվող աղմուկը: Այն իրականում բացառիկ գրական երևույթ է: Ընթերցողն ավելի շատ տուրք է տալիս վեպի սենսացիոն կողմին և էրոտիզմով շղարշված սյուժեին, սակայն վեպն ավելին է, քան սիրավեպ կամ էրոտիկ պատում. այն միաժամանակ գրոտեսկային պարողիա է, կլինիկական կամ պաթոլոգիկ դեպքի նկարագրություն, դետեկտիվի կամ թրիլերի տարրերով ողիսական, գլուխկոտրուկ, ֆրոյդիստական կնիքով դրոշմված ինքնանկար գիտակցության հոսքի սկզբունքով: Հետաքրքրականն այն է, որ ինչքան էլ Նաբոկովի վեպում ազդեցություններ կան ֆրոյդական փիլիսոփայությունից, նա քամահրական վերաբերմունք ունի իր բնորոշմամբ «Վիեննայի հեքիմի» հանդեպ (Նաբոկովը սիրում էր Ֆրոյդին այսպես դիմել):

«Լոլիտան» կարող ենք դիտարկել նաև որպես սատիրա՝ հասարակական պայմանականություններին ու ստանդարտներին դեմ: Դեմ գնալով ընդունված բարքերին ու կեղծ բարեպաշտությանը Նաբոկովը փիլիսոփայական շեշտով հագեցած դրամատիկ պատմություն է ստեղծում

մեծ սիրո, դրա տենդագին փնտրտուքի, անկառավարելի զգացումները հաղթահարելու ու էկզիստենցիալ մենության մասին:

Տարբեր գրականագետներ Լուիտայի իրական ու գրական նախատիպերի որոնումների մեջ են, որը գուցե կօգնի ընթերցողին ավելի լավ հասկանալու հերոսուհու կերպարը, սակայն բուն իմաստով Լուիտայի նախատիպ գոյություն չունի: Լուիտային բնորոշող նիմֆետ հասկացությունը ևս Նաբոկովի հորինածն է և որպես բառ շրջանառության մեջ է մտել վեպից հետո միայն:

Հնարավոր չէ խոսել էմիգրանտական գրականության մասին և չանդարդադաս թարգմանական խնդրին: Նաբոկովի լեզուն բարդ է, անհաղթահարելի և շատ հաճախ հարուստ գոեհիկ բառամթերքով: Ստեղծագործության թարգմանությունը միշտ դժոխային փորձություն է թարգմանիչների համար: Պատճառը ոչ միայն գունեղ բառապաշարն է, այլև միջտեքստայնությունը: Բազմաթիվ գրական տեքստերի ու հեղինակների հետ զուգահեռները, հղումներն ու մեջբերումներն ավելի են բարդացնում ընթերցումը: Թեև բնագիրն անգլերեն է, Նաբոկովն այն թարգմանել է նաև ռուսերեն: Ռուսերեն տարբերակը որոշակիորեն տարբեր է անգլերեն օրինակից: Այն բավականին հնաոճ է, քանի որ ժամանակի ընթացքում Նաբոկովի ռուսերենը հետընթաց է ապրել և զիջում է անգլերենին: Պատահական չէ, որ այդքան ստեղծագործելով անգլերեն Նաբոկովը հենց ստեղծագործության անգլերեն տարբերակն է համարում իր լավագույն անգլերեն գրվածքը: Ուսումնասիրելով վեպը՝ տեսնում ենք, որ հեղինակը չի դատապարտում իր հերոսներին, չի փորձում անգամ բացատրել մեղսունակ սիրո օրինաչափությունները: Հերոսների վարքը չի պայմանավորում ո՛չ մանկությամբ, ո՛չ պաթոլոգիայով և ոչ էլ էկզիստենցիալ ընտրությամբ: Ստեղծագործությունը ներկայացնելով առաջին դեմքից նա ինքնատիպ ինքնախոստովանանք է ստեղծում, հոգևոր ինքնամերկացում: Վեպի ընթացքում Նաբոկովն ի հայտ է բերում հերոսների ներքին նկարագիրը, մղումներն ու հատկանիշները, բայց չի դատապարտում, այլ հնարավորություն է տալիս ընթերցողին ինքնուրույն հասկանալ վեպը: Ընթերցողն ազատ է եզրահանգումներ անելու, միախառնվելու վեպի հյուսվածքին ու հերոսների ներքին ապրումներին:

Հետաքրքիր է նաև այն, որ միշտ եղել են ու կլինեն վեպը քննադատողներ: Նրանց կարծիքով՝ այսպիսի թեմայի արժարժումը գրականության մեջ կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ կամ գայթակղության վտանգ պարունակել, ինչ-որ մեկին դրդել դատապարտելի արարքի, բայց ինչպես Ֆրոյդն է ասում. «հնարավոր չէ ինչ-որ մեկին դրդել դատապարտելի արարքի, եթե այդ մեկն ի սկզբանե հակված չէ դրան»: /Ֆրոյդ, 1990: 448/: Գրականությունն ամենազորեղ ուժն է, սակայն չի կարող մարդուն դրդել վատ արարքի, եթե բացասականը նստած չէ մարդու ենթագիտակցության մեջ: Ջոն Լենոնին սպանած Մարկ

Չափմենի ձեռքին Սելինջերի «Փրկիչը տարեկանի արտում» գործն էր, բայց ազնիվ չի լինի ամբողջ մեղքը բարդել գրականության վրա:

Խոսելով այս վեպի մասին հնարավոր չէ չխոսել նաև հոգեբանության մեջ հաճախ հանդիպող պեդոֆիլիա գիտական եզրույթից: Պեդոֆիլիա բառացի նշանակում է սեր երեխայի հանդեպ: Պեդոֆիլների մեծ մասը սեքսուալ պահանջմունքները բավարարում են սեքսուալ ֆանտազիաներով, ինքնաբավարարիչ գործողություններով, առանց երեխաների հետ սեքսուալ շփման: Եթե փորձենք համեմատել ստեղծագործության հետ, կտեսնենք, որ վեպում կա ոչ միայն լուռ համաձայնություն, այլև սեռական ունեցության հրահրում հենց Լոլիտայի կողմից: Պեդոֆիլիան գիտության համատեքստում իրական ու ծանրագույն հոգեֆիզիկական վնասներ է հասցնում երեխային, սակայն ինչպես տեսնում ենք վեպում Լոլիտայի հետագա կյանքի վրա Համբերթը ոչ մի բացասական ազդեցություն չի թողնում: Հոգեվերլուծության մեջ վարկած կա, որ պեդոֆիլների խնդիրը թաքնված է մանկությունում և, որ նրանք փոքր հասակում բռնության են ենթարկվել և դա հետագայում արտահայտվում է իրենց վարքում: Սակայն այստեղ նույնպես չենք կարող զուգահեռ անցկացնել վեպի հետ, քանի որ Համբերթի մանկությունը՝ չնայած առանց մոր մեծանալու հանգամանքին, առանց բռնության է անցել:

Երբ Նաբոկովը արձակուրդների ժամանակ շրջագայում էր ԱՄՆ-ում, նա արդեն աշխատում էր «Լոլիտայի» վրա, որի թեման այդքան էլ ընդունելի չէր իր ժամանակների համար: Նաբոկովը պատմություն էր գրում մեծահասակ տղամարդու մասին, ով տարված էր տասներկուամյա աղջնակով: Նաբոկովն ինքը վախենում էր այդ թեմատիկայից և նույնիսկ պատրաստվում էր այրել ձեռագիրը: Սակայն որոշ ժամանակ անց, վախենալով սկանդալից ու դրա հետևանքներից, նա ծրագրում է գիրքը տպագրել անանուն: Լոլիտան իսկապես մեծ աղմուկ բարձրացրեց, բայց այն ոչ թե ազդեց Նաբոկովի փառքի ու կարիերայի վրա, այլ հակառակը, մեծ շահույթ բերեց հեղինակին՝ օգնելով թողնել իր դասախոսական աշխատանքն ու կենտրոնանալ ստեղծագործական աշխատանքի վրա: Վեպը ստիպեց ուշադրություն դարձնել Նաբոկովի տաղանդին՝ դարձնելով նրան Եվրոպայի և Ամերիկայի ամենահայտնի գրողներից մեկը:

Եթե մի փոքր ուշադիր լինենք կտեսնենք, որ Նաբոկովը օգտագործում է Էդգար Ալան Պոյի Անաբել Լիին իր Աննաբելի կերպարը ստեղծելու համար: Ճակատագրերը նույնն են. երկու աղջիկներն էլ չունեն ոչ մի երազանք սիրելուց ու սիրվելուց բացի: Բայց աղետ է պատահում, ու սառում են Անաբել Լին ու Աննաբելը: Նրանց փակում են մի դագաղի մեջ ու հավետ քնեցնում: Պոյի Անաբելի ու Նաբոկովի Աննաբելի ճակատագրերը ոչնչով չեն տարբերվում իրարից: Նրանք երկուսն էլ մահանում են՝ թողնելով սիրահարներին իրենց սիրո հետ միայնակ ու կիսատ:

Երբ Դոլորեսը 25 տարի անց հայտնվում է Համբերթի կյանքում, Համբերթը հստակ որոշում է այլևս չկորցնել նրան ինչ գնով էլ լինի:

Համբերթը մի փոքրիկ խաբեության է դիմում Լոլիտայի հետ նույն հարկի տակ ապրելու համար, իսկ Լոլիտայի մոր մահից հետո աղջկա խնամակալությունը վերցնում է իր վրա ու Լոլիտայի հետ շրջում ողջ Ամերիկայով: Նրանք հյուրանոցներում են ապաստանում, Համբերթը Լոլիտայի համար նորաձև հագուստներ, կոմիքսներ ու քացրավենիք է գնում՝ խնդրելով նրան ընդամենը գաղտնի պահել իրենց հարաբերությունները: Դժվար է իրականում ասել՝ Լոլիտան վախենո՞ւմ է մանկատանը հայտնըվելուց, միայնա՞կ է զգում, գիտի որ աշխարհում այլևս ոչ մեկին չունի, թե՞ իրեն նույնպես հաճելի են իրենց արկածներն ու Լոն թեթևաոլիկ աղջնակ է, ով այդքան վաղ տարիքում արդեն գիտի թե կյանքից ինչ է ուզում:

Իրականում շատ դժվար է հասկանալ Լոլիտայի ապրումները: Նա կորցրել է իր մանկությունը, զրկվել ծնողներից և վատ դաստիարակության արդյունքում հայտնվել Համբերթի կողքին: Համբերթը շատ խիստ է վարվում Լոլիտայի հետ: Բոլորը կարծում են, որ նա պահպանողական հայր է, իսկ իրականում Համբերթը խանդում է Լոլիտային հասակակիցների նկատմամբ: Հետևում է աղջկա ամեն քայլին, արգելում է մասնակցել դպրոցական երեկոյթներին ու, հատկապես, շփվել հասակակից տղաների հետ: Երբ դեռ Լոլի մայրը չէր մահացել, իսկ ինքը ճամբարում էր, մի դեպք է տեղի ունենում, որի մասին Լոն պատմում է Համբերթին: Իրականությունն այն է, որ Լոլիտան ճամբարում սիրով է զբաղվել մի տղայի հետ, ինչի համար մեղքի զգացում չունի և նույնիսկ կարծում է, որ ոչ մի վատ բան չի արել: Ինչքան էլ Համբերթը փորձում է խիստ լինել և հետևել աղջկան, միևնույն է Լոլիտան մի ճանապարհ գտնում է Համբերթին խաբելու համար: Մի օր Համբերթը հայտնաբերում է, որ Լոն բաց է թողել թատերական խմբակի պարապմունքներն ու անհետացել: Վիճաբանություն է տեղի ունենում նրանց միջև, և Լոլիտան փախչում է տնից (ավելի ճիշտ հյուրանոցից): Ամբողջ քաղաքը ոտնատակ տալուց հետո Համբերթին հաջողվում է գտնել նրան: Լոլիտան հայտարարում է, որ մեծ որոշում է ընդունել և ուզում է հեռանալ Բյորդալեյ քաղաքից: Նրանք շարունակում են ճամփորդել և Համբերթը նկատում է, որ նրանց ինչ-որ մեկը հետևում է: Լոլիտան ծանր հիվանդանում է ճանապարհին և Համբերթը ստիպված նրան հիվանդանոց է տեղափոխում: Շուտով Լոն կազդուրվում է, իսկ երբ Համբերթը գնում է հիվանդանոց նրան տեղեկացնում են, որ Լոլիտան արդեն դուրս է գրվել. հորեղբայրը տարել է նրան: Համբերթը խելագարի պես սկսում է փնտրել Լոլիտային ու նրան «առևանգողին», բայց անարդյունք: Ժամանակի ընթացքում նա դադարեցնում է որոնումներն ու շարունակում ապրել իր կյանքով, նույնիսկ ամուսնանում է, բայց այդպես էլ չի կարողանում մոռանալ Լոլիտային: Ճակատագիրը նորից խլում է իր Աննաբելին (Լոլիտային) այս անգամ անվերադարձ:

Մի քանի տարի անց Համբերթը նամակ է ստանում է 18-ամյա Լուիտայից. նա խնդրում է գումարով օգնել իրեն: Լուիտան ամուսնացած է, հղի, ամուսինը ոչինչ չգիտի իր անցյալի մասին, իսկ այն մարդը ում հետ նա փախել էր տարիներ առաջ Քլեր Կուիլտին էր՝ այն պիեսի հեղինակը, ում պիեսում պիտի խաղար Լուիտան: Նա Լոյի հետ ծանոթ էր դեռ մանկուց, օգնել էր փախչել հիվանդանոցից, իսկ հետո ստիպել նկարահանվել պոռնոգրաֆիկ ֆիլմերում, որի պատճառով էլ Լոն փախել էր նրանից: Այստեղ նույնպես հետաքրքրական փաստ կա. Լուիտան սիրահարվել էր Քլերին, իսկ սա նշանակում է, որ Լուիտային դուր էին գալիս մեծահասակ տղամարդիկ և Համբերթը ամենևին էլ բռնի ուժով չէր պահում նրան իր մոտ:

Համբերթը որոշում է վրեժ լուծել Քլերից: Նա գտնում ու սպանում է նրան, ինքն էլ հայտնվում կալանավայրում: Պատմությունն էլ գրում է բանտում: Վեպի ավարտի մասին տեղեկանում ենք խմբագրի նախաբանից: Համբերթը մահանում է բանտում սրտի կաթվածից՝ չդիմանալով մինչև դատավարություն, իսկ միսիս Ռիչարդ Սքելերը, այսինքն՝ Լուիտան, մահանում է ծննդաբերության ժամանակ՝ լույսաշխարհի բերելով մահացած աղջկա:

Ամփոփելով վեպը՝ մնում է միայն մեղքի կոնցեպտը տեղավորել սյուժեի վերջին մասում: Համբերթը պատժվում է իր արարքների համար և սրտի կաթված ստանում, սակայն Նաբոկովը թույլ է տալիս հերոսին ավարտել իր պատմությունն ու ներկայացնել իր սիրո ու պատժի պատմությունը: Համբերթն ամբողջ վեպի ընթացքում խընդրում է «երդվյալ ատենակալներին», ովքեր իրականում հենց ընթերցողներն են, ներել իրեն իր մեղքերի համար, իսկ Լուիտայի մեղքերը ոչ միայն չեն ներվում, այլև քավվում են հաջորդ սերնդի միջոցով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Фрейд З. Знаменитые случаи из практики. М.: Когито-Центр, 2007
2. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский . М.: Просвещение, 1990.
3. Նաբոկով Վ. Լուիտա, թրգմ. Զավեն Բոյաջյանի, Երևան, Անտարես հրատարակչություն, 2017:
4. Набоков В. В. Американский период. Собрание сочинений в 5 томах. Москва: Симпозиум, 2004.
5. <http://nabokov-lit.ru/nabokov/stihi/218.html>
6. http://www.vtoraya-literatura.com/pdf/vremya_i_my_078_1984.pdf
7. <https://poets.org/poem/annabel-lee>

А. СОГОМОНЯН – *Восприятие греха и фрейдистские «тренировки» в романе Владимира Набокова «Лолита».* – В данной статье предпринята попытка раскрыть скандальный роман Владимира Набокова «Лолита», или «Исповедь белого вдовца». В статье рассматривается одно из самых обсуждаемых произведений 20-го века об одиночестве и любви, раскрываются темы греха, ложного благочестия и фрейдистских практик. Работа является попыткой проанализировать роман не только с точки зрения литературоведения, но и психологии. Статья раскрывает ряд психологических реалий, невидимых на первый взгляд в романе.

Ключевые слова: грех, фрейдистская тренировка, благочестие, этика, любовь, насилие, нимфа, педофилия

A. SOGHOMONYAN – *The Perception of Sin and Freudian “trainings” in Vladimir Nabokov’s “Lolita”.* – The paper is an attempt to reveal the theme of sin, false devotion and Freudian trainings in Vladimir Nabokov's novel "Lolita" or "The Confession of a White Widowed Male". The novel is one of the most discussed works about loneliness and love of the 20th century. The paper analyzes the novel not only from the point of literary criticism but also from that of psychology and reveals some hidden psychological issues not explicitly seen in the novel.

Key words: sin, freudian training, devotion, ethics, love, violation, nymph, pedophilia

Ներկայացվել է՝ 20.09.2019
Երաշխավորվել է ԵՊՀ Արտասահմանյան գրականության
ամբիոնի կողմից
Ընդունվել է տպագրության՝ 20.11.2019